

"Sath-ı âlemde kurulan şu sergi-yi İlahîde teşhir edilen tezyinata, kemalâta, güzel manzaralara ve rububiyetin haşmetiyle uluhiyetin azametine bir müşahid, bir mütenezzih, bir mütehayyir, bir mütefekkir lâzımdır ki..." İzah?

"İ'lem eyyühe'l-aziz! Sath-ı âlemde kurulan şu sergi-yi İlahîde teşhir edilen tezyinata, kemalâta, güzel manzaralara ve rububiyetin haşmetiyle uluhiyetin azametine bir müşahit, bir mütenezzih, bir mütehayyir, bir mütefekkir lâzımdır ki o güzellikleri görsün; o manzaralar arasında tenezzüh etsin; o hârika nakışlara, ziynetlere tefekkür ile hayran olsun. Sonra o sergiden Sâni'inin celaline, Mâlik'inin iktidar ve kemalâtına intikal ile onun azametine secde-i hayret etsin."

"Bu vazifeyi îfa edecek insandır. Çünkü insan gerçi cahil, zulmetli bir şeydir amma öyle bir istidadı vardır ki âleme bir enmuzec ve bir numune olmaya liyakati vardır. Hem o insanda öyle bir emanet vedia bırakılmıştır ki onun ile gizli defineyi bulur, açar. Hem o insandaki kuvvetler tahdid edilmeyerek mutlak bırakılmıştır. Buna binaen küllî bir nevi şuur sahibi olur ki Sultan-ı ezel'in azamet ve haşmetinin şaşaasını idrak ediyor."(1)

Bu güzel ifadeler **"Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."** (Zâriyat, 51/56) ayet-i kerimesinin tefsiri gibi. Ayette geçen **"ibadet"** kelimesine **"marifet"** manası verilmiş; yani, beni tanısın, bilsinler diye... Nitekim,

"Ben gizli bir hazine idim bilinmeye muhabbet ettim de kâinatı yarattım."(2)

hadis-i kutsîsi de bu manayı teyit ediyor.

Burada tanımanın ilk basamağı, **"rububiyetin haşmetini temaşa"** olarak nazara veriliyor. Allah'ın mukaddes zatının ve sonsuz sıfatlarının mahiyet ve hakikati bilinemeyeceği için Fatiha suresinde bütün medih ve senanın ancak kendisine has

olduğu beyan edildikten sonra, O'nun Rabbü'l-âlemîn olduğu ders veriliyor. **“Haşmet-i rububiyet”** ifadesi, insanı bu muhteşem terbiyeyi düşünmeye sevk ediyor. Bu düşünce bizi **“uluhiyetin azametini”** düşünmeye götürecektir. Yani, O'nun en mükemmel şekilde terbiye ettiği, yıldızlar da melekler de bahçeler de çiçekler de canlılar da hücreler de hep kendilerine verilen görevi en güzel şekilde yerine getirmekle O'na ibadet etmektedirler.

Bunların ötesinde bir de vazifesi ibadet olan sayısız melekler var.

İnsan bu terbiyeyi, bu itaati düşünmekle ibadet görevinin ilk adımını atmış olur.

Burada ibadetin bir bakıma tefsiri, bir bakıma kademeleri olan şu görevlere de dikkat çekiliyor: **Müşahede, tenezzüh, hayret ve tefekkür.**

İşte insan bu dört görevi en iyi şekilde yapacak bir yaratılışa sahiptir.

Bu dünya sergisinde Cenâb-ı Hak, yıldızlardan çiçeklere, balıklardan böceklere kadar, irili ufaklı birçok eserini sergilemiş, onları en mükemmel manada terbiye etmiş, sonra bu sergide gezecek, ondaki eserleri görecek, her birindeki sanat inceliklerine hayret edecek ve serginin tamamını tefekkür edecek bir başka mahluk yaratmış ve onu bütün bu görevleri yapabilecek şekilde terbiye etmiştir. İşte insan bu İlâhî serginin **“müşahidi, mütenezzihi, mütehayyiri ve mütefekkir”** olmak üzere Ahsen-i takvim üzere yaratılmış en son ve en istidatlı mahluktur.

Bu görevleri yapma şerefine ermiş müminlerin, bir sonraki kemal mertebesi ise şöyle nazara veriliyor:

“Sonra o sergiden Sâni'in celaline, Mâlikinin iktidar ve kemalâtına intikal ile Onun azametine secde-i hayret etsin.”

Bu **“hayret secdesi”**, önceki gaybî faaliyetlerin bir neticesidir ve o da yine gaybîdir. Bu gaybî secde, daha sonra huzura inkılap edecek ve insan, secdeye kapanacaktır. Ruhun hayret secdesi, bu alemdeki harika ve haşmetli terbiyelerin bir neticesi olan insan bedeninin yere kapanmasıyla, maddeten de temsil edilmiş olacaktır.

Bedenin secdesi olduğu gibi, aklın, hayalin, kalbin ve ruhun da secdesi vardır. Belki de bedenın secdesi; kalp, akıl ve ruhun manevi secdesinin madde alemindeki tezahürüdür.

Beden secdesi, bir semboldür. Gerçekte ise; aklın hayretini, kalbin itmi'nanını, hayalin inbisatını ve ruhun minnet ve şükranını temsil eder.

Aklın secdesi demek, mucizat-ı sanata karşı hayretini ifade etmesi demektir. Eserlerdeki fiileri, fillerdeki güzelliği ve güzelliğin kaynağı olan zat'a intikal demektir.

“Bu vazifeyi îfa edecek insandır. Çünkü insan gerçi cahil, zulmetli bir şeydir amma, öyle bir istidadı vardır ki, aleme bir enmuzec ve bir nümune olmaya liyakatı vardır.”

“Cahil” kelimesi bizi [Yirmi Üçüncü Söze](#) götürüyor. Orada, serçe ve arı gibi bir hayvanın yirmi günde bütün hayat şartlarını öğrenmesine rağmen, insanın bunu yirmi senede, kısmen başardığı, hatta ömrünün sonuna kadar da öğrenmeye devam ettiği kaydedilir.

“Zulmetli” kelimesi insan bedeni için kullanılmıştır. Yani, insan, melekler gibi nuranî bir varlık değildir. Şu var ki, kalbi iman ile akli ilim ile nurlandığında iç âlemindeki bu nuraniyet melekleri geri bırakabilir.

Öte yandan, bu küçük insan aleme bir enmuzec ve numunedir. Üstad'ın ifadesiyle, **“Âlemde ne varsa numunesi insanda vardır.”** İnsanın bu kâinatın bir misal-i musağğarı, yani küçük bir misâli olduğu Nurlarda sıkça nazara verilir. Hafızasının levh-i mahfuzdan, hayalinin alem-i misalden, kemiklerinin taşlardan, etlerinin topraktan, bedeninde akan çeşitli suların ırmaklardan haber verdiği ifade edilir.

“Hem o insanda öyle bir emanet vedia bırakılmıştır ki, onun ile gizli defineyi bulur, açar.”

Bu cümlelerin geniş açıklaması [Otuzuncu Söz olan Ene bahsidir.](#)

Haşır Risalesinin [On Birinci Hakikatinde](#) geçen şu ifade, emanetin ne olduğunu çok veciz bir şekilde ortaya koyuyor:

“... Emanet-i Kübrayı tahammül edip, yâni küçücük cüz’i ölçüleriyle, san’atçıklariyle Hâlikının muhît sıfatlarını, küllî şuuratını, nihayetsiz tecelliyatını ölçerek bilip....”

Buna göre, emanet, **“insan istidadı”** oluyor. İnsan, bu istidat sayesinde emaneti yükleniyor. Göklerin, yerin ve dağın emaneti yüklenmemeleri ise kabiliyetlerinin bu işe yetmemesi sebebiyledir. Emanet de insanın kendi istidadına konulmuş bu sıfatları, özellikleri ve halleri iyi değerlendirip, Allah'ın sıfatlarını, fiillerini, şuuratını bir derece bilmesidir.

Allah'ı tanımak ve bilmek için yaratılan insanın, bu görevi yapabilmesi için kendisine gerekli bütün sermaye verilmiştir. **Şöyle ki:**

İnsanın kuvveti olacaktır ki, Allah'ı kudret sahibi olarak tanıyabilsin. İradesi olacaktır ki, Onun irade sıfatına bir derece bakabilsin. Görmesi, işitmesi olacaktır ki Allah'ı **Basir** ve **Semi'** olarak tanıyabilsin. Keza, kendisinde hem merhamet, hem de gazap

duyguları olacaktır ki, Allah'ın rahmetini ve kahrını anlayabilsin.

Bütün bu özellikler, hep Allah'ın marifeti için verilmişlerdir. Bunlarla dünya işlerimizi de görürüz, ama bu duyguların, bu sıfatların ve hallerin ruhumuza takılmasıdaki temel hikmet ve gaye Allah'ı tanımamızdır. Yoksa, istidatları bizden çok gerilerde kalan bütün hayvanlar da dünya hayatlarını o azıcık sermayeleriyle mükemmel görebilmektedirler. Bu konu [Yirmi Üçüncü Sözde](#) **“bir padişahın iki hizmetkârına ayrı sermayeler verip bir pazara göndermesi”** örneğinde çok güzel işlenmiştir.

“Hem o insandaki kuvvetler tahdid edilmeyerek mutlak bırakılmıştır.”

İnsandaki kuvveler sayılamayacak kadar çok. Ancak bunlardan üç tanesi temel kuvveler hükmünde: **Kuvve-i şeheviye** (*menfaati celp etme kuvvesi*), **kuvve-i gadabiye** (*zararları def etme kuvvesi*) ve **kuvve-i akliye**.

İmtihan sırrının bir gereği olarak, insandaki kuvvelere bir sınır konulmamış. Mesela, insandaki hırs duygusu kuvve-i şeheviyenin bir alt kolu gibidir. İnsan ne kadar dünyalık sahibi olsa da gözü yine doymaz. Bir hadis-i şerifte haber verildiği gibi:

“Eğer Âdemoğlunun iki vâdi dolusu altını olsaydı muhakkak üçüncü bir vâdi daha isterdi! Âdemoğlunun gözünü ancak toprak doyurur. Tövbe edenin tövbesini Allah kabul eder.”(3).

Akıl kuvvesi de bir yönüyle sınırsızdır. İnsanın ömrü olsa da binlerce farklı ilim dallarında ihtisas yapsa, yeni bir dal için artık aklında yer kalmadı demez. İnsan aklının sınırlı olduğu sahalarda ayrı bir konudur. Meselâ, insan kendi ruhunun mahiyetini bilemediği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın zatının mahiyetini de bilemez.

Gazap kuvvesi de sonsuzdur. İnsan bu kuvveyi yanlış kullanılırsa, öldürdüğü insanların kafalarından kaleler yapsa yine doymaz; yeni cinayetler işlemek ister.

İşte, insan bu kuvvelerini İslâm'ın emir ve yasaklarıyla sınırlandırmak üzere bir imtihana tabi tutulmuştur. İnsan, sahip olduğu bütün kuvveleri yerinde kullandığında şu kemale eriyor:

“...Buna binaen küllî bir nevi şuur sahibi olur ki, Sultan-ı Ezel'in azamet ve haşmetinin şaşasını idrak ediyor.”

“Evet, maşukun hüsnü, âşıkın nazarını istilzam ettiği gibi, Nakkaş-ı Ezelî'nin rububiyeti de insanın nazarını iktiza eder ki, hayret ve tefekkür ile takdir ve tahsinlerde bulunsun.”

“Evet, gül ve çiçeklerin yüzlerini güzelleştiren zât, nasıl o güzel

yüzlere arılardan, bülbüllerden istihsan âşıkları icad etmesin. Ve güzellerin güzel yüzlerinde güzelliği yaratan, elbette o güzelliğe müştakları da yaratır."(4)

Dipnotlar:

- (1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Zerre.](#)
- (2) bk. *Acluni, Keşfü'l-Hafa, II, 132.*
- (3) bk. *Müslim, Zekat, 117.*
- (4) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Zerre.](#)